

Briefrapportage

Saricon BV

Aan: Mitros, t.a.v. [REDACTED]
Van: [REDACTED]
Datum: 5 maart 2019
Betreft: Kenmerk 21S029-BR-01, Johan Wagenaarkade, Utrecht

Inleiding

Saricon heeft in opdracht van Mitros een briefrapportage opgesteld voor een projectlocatie bij de Johan Wagenaarkade te Utrecht. De projectlocatie waar een sloop- en nieuwbouwproject zal plaatsvinden, is weergegeven als onderzoeksgebied in figuur 1.

Bij de aanvraag van de wijziging in het bestemmingsplan heeft de gemeente Utrecht te kennen gegeven dat er een vooronderzoek naar ontplofbare oorlogsresten¹ dient te worden uitgevoerd. In 2008 heeft Saricon een vooronderzoek uitgevoerd, met kenmerk 72389-VO-04, dat in de invloedssfeer ligt van het onderzoeksgebied. Ten opzichte van de situatie in 2008 worden er tegenwoordig hogere eisen gesteld aan een Vooronderzoek conflictperiode, zowel voor het bronnenonderzoek als de diepgang van analyses en afbakeningsmethoden. Om duidelijkheid te verkrijgen over de risico's voor het aantreffen van ontplofbare oorlogsresten binnen het onderzoeksgebied is een aanvullend onderzoek uitgevoerd. Van dit aanvullend onderzoek wordt in deze briefrapportage verslag gedaan.

De briefrapportage is opgesteld conform de offerte met kenmerk 2021-S-030-AB-01 d.d. 15 februari 2021. Op 16 februari 2021 heeft de opdrachtgever per e-mail opdracht gegeven voor het uitvoeren van de werkzaamheden.

¹ Per 1 januari 2021 is de benaming ontplofbare oorlogsresten in de plaats gekomen van conventionele explosieven.

Figuur 1. Het onderzoeksgebied in de huidige topografie.

Figuur 2. Plankaart van het onderzoeksgebied. Weergegeven is het gebied waar de grondroerende werkzaamheden zullen plaatsvinden. Daarnaast wordt er een parkeerstrook gerealistisch lang de Hendrika van Tussenbroeklaan rechtsonder, maar daarbij zullen geen (oemenswaardig) grondroerende werkzaamheden plaatsvinden.

Aanvullend onderzoek

Saricon heeft het vooronderzoek uit 2018 getoetst aan de huidige stand van zaken die gelden voor vooronderzoeken.² Hieruit blijkt dat enkele bronnen/archieven de tegenwoordig al verplichte documenten, destijds niet zijn geraadpleegd.

De betreffende archieven zijn geraadpleegd en de bevindingen worden hieronder toegelicht.

- In het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies in Amsterdam zijn twee collecties geraadpleegd. In de collectie Departement van Justitie (toegangsnummer 216k) bevinden zich proces- en verbaal met betrekking tot bommen en andere oorlog gerelateerde gebeurtenissen in een aantal Nederlandse gemeenten. De collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS und Polizeiführer Nord-West (toegangsnummer 77) bevat een relatief compleet overzicht van omgeworpen en andere luchtoorlog-gerelateerde gebeurtenissen op Nederlands grondgebied in de periode september 1940 - november 1941. In beide collecties zijn geen relevante meldingen aangetroffen met betrekking tot het onderzoeksgebied.

² Deze eisen zijn opgenomen in het document *Nadere bepalingen voor het beoordelen van bronnenmateriaal en afbakening van verdacht gebied behorende bij het Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse ontplofbare oorlogsresten*, dat op 29 januari 2021 is gepubliceerd door de Stichting VOMES: Veilig Omgaan met Explosieve Stoffen.

- Saricon heeft uit het Nationaal Archief de collectie Inspectie Bescherming Bevolking Luchtaanvallen (toegangsnummer 2.04.53.15, inv. 74) geraadpleegd. In deze collectie is geen relevante informatie aangetroffen met betrekking tot het onderzoeksgebied.
- Het Archief van de Mijn- en Munitie Opruimings Dienst (MMOD) bevat meldingen van ruimingen in de periode 1945-1947. Dit archief is in beheer bij de Semistatische archiefdiensten (SSA) van het ministerie van Defensie te Rijswijk. In deze collectie is geen relevante informatie aangetroffen met betrekking tot het onderzoeksgebied.
- Uit het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg (Duitsland) is de collectie Lageberichte van de Luftwaffenführungsstab Ic geraadpleegd. Deze collectie bevat meldingen over bomafwerpen op Nederlands grondgebied in de periode 10 mei 1940 - 10 november 1941. In deze collectie is geen relevante informatie aangetroffen met betrekking tot het onderzoeksgebied.
- Krantenberichten: Gezocht is naar informatie over explosievenruimingen in de periode 1940-1972 via de online-zoekmachine Delpher van de Koninklijke Bibliotheek en via de verzameling krantenknipsels uit het archief van de Hulpverleningsdienst (Nationaal Archief, toegang 2.04.110). Daarnaast is voor dit onderzoek de collectie nieuwsberichten geraadpleegd, die Saricon in de loop van jaren heeft opgebouwd. In genoemde collecties zijn geen relevante meldingen aangetroffen met betrekking tot het onderzoeksgebied.
- Saricon beschikt over een zeer uitgebreide database over luchtaanvallen van de Britse Royal Air Force op Nederlands grondgebied. Deze informatie is verwerkt in diverse zoek sleutels. In de regio-Utrecht waren aan het einde van de oorlog vooral Britse jachtbommenwerpers van Fighter Command (toegang AIR 24) en de Second Tactical Air Force (toegang AIR 37) actief. In deze archieven is geen informatie aangetroffen over luchtaanvallen in de directe omgeving van het onderzoeksgebied. Op de beschikbare luchtfoto's uit 1944-1945 zijn ook geen kraters waargenomen in het onderzoeksgebied, of in de directe nabijheid.
- Saricon heeft de ruimingsdatabase van de Explosieven Opruimingsdienst geraadpleegd om te zien of er sinds 2008 meldingen bekend zijn van vondsten van ontplofbare oorlogsresten in het onderzoeksgebied.³ Deze database bevat één melding die mogelijk relevant is voor het onderzoeksgebied. Het betreft de vondst, op 29 maart 2018, van 1 niet-verschoten brisantgranaat van 7,62 cm FES, met restant ontsteker bij de Johan Wagenaarkade 90. Deze vondst wordt verderop in dit rapport geanalyseerd.
- In het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in Den Haag bevindt zich de collectie Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen (1940-1945) met toegangsnummer 575. Deze collectie is geraadpleegd om te kunnen vaststellen of er Duitse militaire werken in het onderzoeksgebied aanwezig waren tijdens de Tweede Wereldoorlog. In deze collectie zijn enkele kaarten aangetroffen die betrekking hebben op het onderzoeksgebied. Deze worden verderop getoond.

Verder heeft Saricon nog een controleslag uitgevoerd in zowel het gemeentelijk archief als het provinciaal archief. Deze archieven waren in 2008 overigens al geraadpleegd.

In het Utrechts Archief zijn relevante stukken van de luchtbeschermingsdienst (toegang 1007-3, inv. nrs. 19356, 22985 en 22986) en de gemeentepolitie (toegang 1106 inv. 213) geraadpleegd. In het Utrechts Archief zijn daarnaast de relevante dossiers bekeken van het Militair Gezag (toegang 1136, inv. nrs. 207 en 374) uit het provinciaal archief. In deze dossiers is geen relevante informatie aangetroffen met betrekking tot het onderzoeksgebied. De enige melding van een oorlogshandeling is een boordwapenbeschieting door geallieerde jachtvliegtuigen op 9 oktober 1944 bij de Mozartlaan (bron: toegang 1007-3 inv. 22985). Gezien de afstand, ongeveer 500 meter, van het onderzoeksgebied is deze gebeurtenis verder niet relevant.

³ Sinds 1971 houdt de EOD alle meldingen/vondsten van ontplofbare oorlogsresten systematisch bij. Dergelijke gegevens zijn in de voorgaande periode veel minder goed ontsloten en vormen een belangrijke 'leemte in kennis' binnen het vooronderzoek.

Luchtfoto-onderzoek

Bij de luchtfoto-interpretatie is binnen het onderzoeksgebied één Duits militair object waargenomen. Het blijkt te gaan om een zoeklichtopstelling, zie onderstaande figuur.

Figuur 3. Bij de luchtfoto-interpretatie is een zoeklicht waargenomen op een luchtfoto van 7 april 1945.

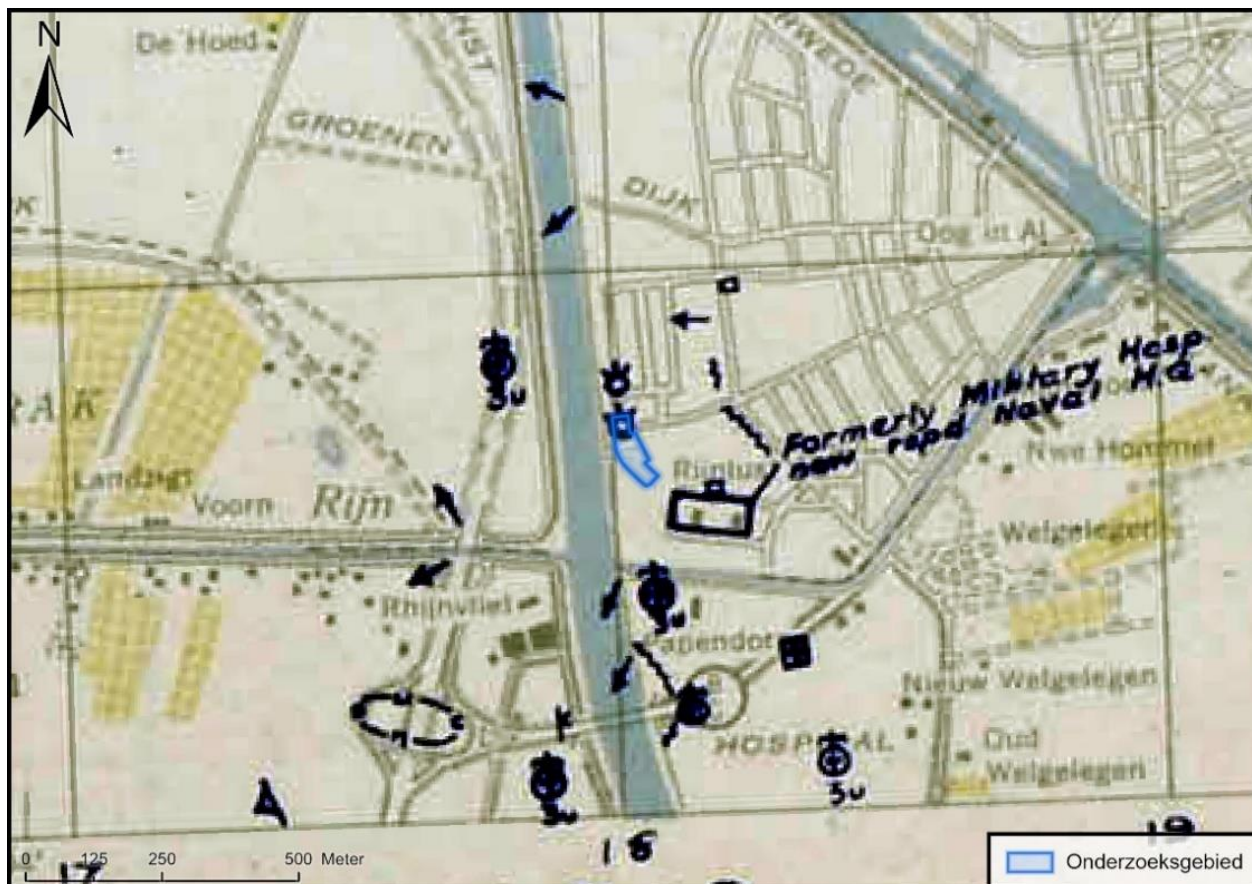

Figuur 4. Het ging om een bovengrondse constructie, met een omwalling.

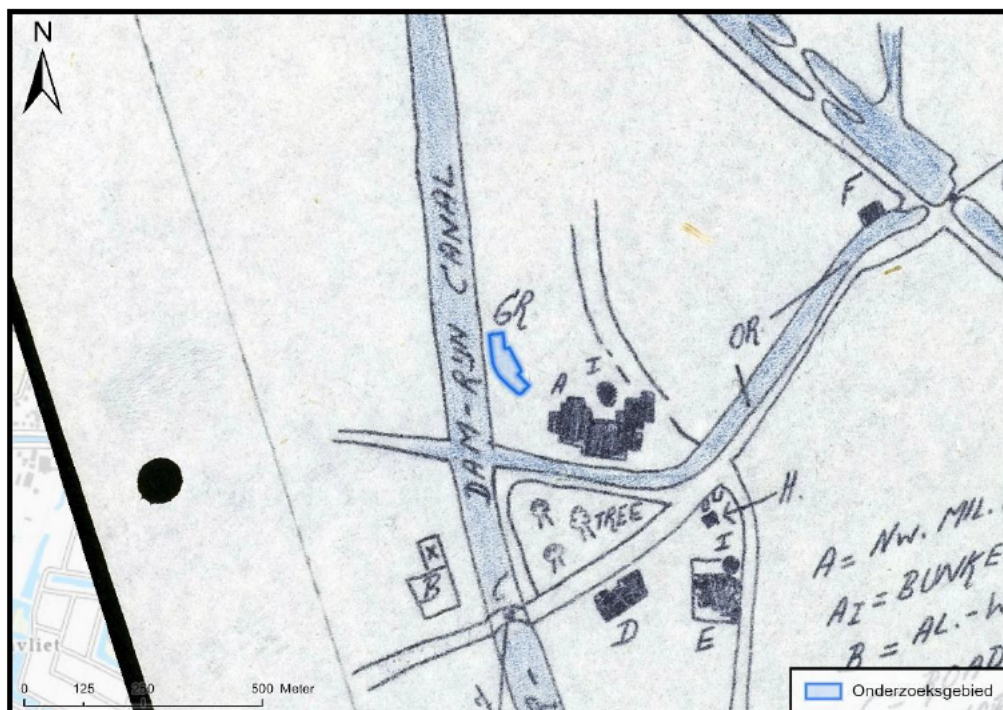
Figuur 5. Op een luchtfoto van 6 oktober 1944 is het zoeklicht nog niet aanwezig.

Historisch kaartmateriaal

Figuur 6. Op een Defence Overprint – een kaart waarop geallieerde inlichtingdiensten Duitse verdedigingswerken intekenden – is het symbool van een zoeklicht weergegeven. (Bron: Defence Overprint_376 Utrecht, d.d. 25 maart 1945.)

Op de Defence Overprint zijn verder op een behoorlijke afstand ten zuiden van het onderzoeksgebied, bij de Meernbrug, verschillende Duitse stellingen ingetekend. Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied bevond zich een voormalig militair hospitaal dat door de Duitse bezetter was ingericht als militair hoofdkwartier.

Figuur 7. Op deze inlichtingenkaart, gebaseerd op informatie van het verzet en gedateerd 27 februari 1945, is eveneens de Duitse militaire aanwezigheid in beeld gebracht. In het onderzoeksgebied zelf is niets ingetekend. (Bron: NIMH Collectie 575, inv. 310)

Figuur 8. Op deze inlichtingenkaart, Stelling om Utrecht, van 23 februari 1944 is de Duitse militaire aanwezigheid met Romeinse en 'Arabische' cijfers gespecificeerd (zie de uitwerking hieronder). In het onderzoeksgebied zijn geen objecten weergegeven. (Bron: NIMH Collectie 575, inv. 196)

In de bijbehorende legenda staat het volgende vermeld:

Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied

- XXIIA: 'Het nieuwe militaire hospitaal. Thans stafkwartier '1. Sich. Div.' der Marine.'
- XXIIB: 'Zeer groote bunker.'
- XXIIC: 'Houten bunker voor manschappen met aan de achterzijde kleine bunkers.'
- XXIID: 'Groote bunker.'
- XXIIE: 'Houten garage.'
- XXIIF: 'Houten toren met een stuk licht luchtdoelgeschut.'
- XXIIG: 'Bunker.'

Bij nummer 69, ten zuiden van het onderzoeksgebied, stonden op de oostelijke oever verschillende mitrailleur- en luchtdoelstellingen.

Bij nummer XXVII, aan de overzijde van het Amsterdam-Rijnkanaal, stond een aluminiumfabriek met een stuk luchtdoelgeschut.

Al deze objecten lagen op dusdanige afstand van het onderzoeksgebied dat ze verder niet relevant zijn voor de analyse.

Analyse militaire aanwezigheid

Behalve een zoeklicht, zijn er in het onderzoeksgebied geen militaire objecten waargenomen. Een zoeklicht was een constructie zonder vuurkracht. In en rond de bedding lagen normaliter geen grote hoeveelheden munitie opgeslagen. Bovendien ging het om een bovengrondse constructie, die aan een openbare weg lag. Zelfs al was er munitie aanwezig in de opstelling, dan moet dit na de bevrijding zijn opgemerkt. Het is daarom niet waarschijnlijk dat rondom deze locatie tegenwoordig nog ontplofbare oorlogsresten aangetroffen kunnen worden. Ook omdat hier naoorlogs een woonwijk is gerealiseerd.

Figuur 9. Omgeving waar in 1945 een zoeklichtopstelling stond. (Bron: Google Streetview, opnamedatum juli 2014.)

In 2018 is bij de Johan Wagenaarkade 90 één niet-verschoten brisantgranaat van 7,62 cm aangetroffen. Het opgegeven adres lag minimaal 800 meter ten noorden van het onderzoeksgebied. Mogelijk houdt deze vondst verband met één van de Duitse wapenopstellingen ten noorden het onderzoeksgebied (zie de Defence Overprint). Deze incidentele vondst heeft geen aantoonbare relatie met onderzoeksgebied.

Samenvatting relevante feiten

Uit het vooronderzoek 72389 en dit aanvullend onderzoek kan met betrekking tot het onderzoeksgebied het volgende worden geconcludeerd:

- Tijdens de meidagen van 1940 hebben er geen oorlogshandelingen in of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied plaatsgevonden.
- Er zijn geen inslagen van vliegtuigbommen (afwerpmunitie) bekend binnen het onderzoeksgebied. Bij de luchtfoto-interpretatie zijn geen kraters waargenomen.
- De militaire aanwezigheid in het onderzoeksgebied vormt geen indicatie voor de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten in de huidige tijd.
- Voor zover bekend zijn binnen het onderzoeksgebied in het verleden geen ontplofbare oorlogsresten aangetroffen.
- Er zijn in het onderzoeksgebied geen vliegtuigen neergestort.
- In het onderzoeksgebied of in de directe omgeving daarvan, hebben geen mijnevelden of op mijnen verdachte gebieden gelegen.
- Tijdens de bevrijding in mei 1945 hebben in het onderzoeksgebied of in de omgeving daarvan, geen oorlogshandelingen plaatsgevonden.

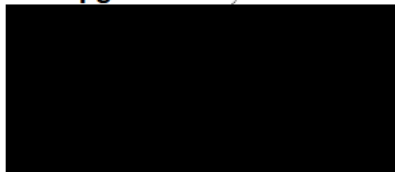
Conclusie en advies

Gezien de bovenstaande uiteenzetting ziet Saricon geen aanleiding om een verdacht gebied aan te merken binnen het onderzoeksgebied Johan Wagenaarkade te Utrecht. Het onderzoeksgebied is dus **onverdacht** op aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten. Dit betekent dat de voorgenomen werkzaamheden binnen dit project op reguliere wijze uitgevoerd kunnen worden. Voor inhoudelijke vragen over deze briefrapportage kunt u terecht bij Corstiaan Prince, de opsteller van deze briefrapportage, e-mail: corstiaan.prince@saricon.nl.

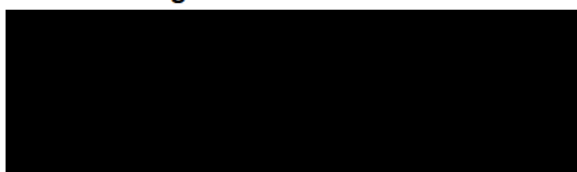
Mochten bij werkzaamheden in het onderzoeksgebied toch onvoorzien ontplofbare oorlogsresten worden aangetroffen dan is het zaak dat een procedure in werking wordt gesteld om het risico tot een minimum te beperken. De politie moet worden gewaarschuwd, die de EOD van een eventuele vondst in kennis zal stellen. Het protocol voor een spontane vondst is in bijlage 1 weergegeven.

NB: Het is niet gezegd dat in het onderzoeksgebied Johan Wagenaarkade, Utrecht met zekerheid geen ontplofbare oorlogsresten aanwezig zijn. De uitkomsten van het historisch vooronderzoek, waarop de bevindingen van deze briefrapportage zijn gebaseerd, moeten worden beschouwd als waarschijnlijkheidsuitspraken. Deze zijn gedaan op basis van uitgebreid historisch bronnenonderzoek, een kritische beoordeling van deze bronnen, toegepaste afbakeningsmethoden en expertinschattingen. Alle methoden in de betreffende onderzoeken zijn naar inschatting van de opstellers consistent toegepast; conclusies zijn herleidbaar en reproduceerbaar.

Opgesteld door:

Goedgekeurd door:

Bijlage 1: Protocol Spontane Vondst Ontploffbare Oorlogsresten

Ondanks het uitvoeren vooronderzoeken op basis van historisch feitenmateriaal, het maken van risicoanalyses en het uitvoeren van fysieke opsporing van ontplofbare oorlogsresten, kan nooit 100 %-garantie worden gegeven dat deze niet meer in de ondergrond aanwezig zijn.

De kans bestaat daarom dat er bij (graaf)werkzaamheden spontaan ontplofbare oorlogsresten worden aangetroffen. In dat geval dienen de hieronder weergegeven stappen te worden gevolgd. De hulpverleningsdiensten onder leiding van het bevoegd gezag openbare orde en veiligheid zijn verantwoordelijk voor de maatregelen en afhandeling na het spontaan aantreffen van ontplofbare oorlogsresten.

